

**БІСЕР В ОЗДОБЛЕННІ БУКОВИНСЬКОЇ НАРОДНОЇ НОШІ:
ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
(ПОЛЬОВІ РОЗВІДКИ 2007–2008 РР.)**

Федорчук О.С., кандидат мистецтвознавства, старший науковий співробітник відділу народного мистецтва

Інститут народознавства НАН України, м. Львів

Анотація. У статті розглядаються бісерні прикраси та декоровані бісером компоненти народного одягу Буковинського Поділля та Буковинської Гуцульщини. Дослідження базується на матеріалах, зібраних авторкою під час мистецтвознавчих експедицій 2007–2008 рр.

Ключові слова: декор, бісер, прикраси, народний одяг.

Аннотация. Федорчук Елена. Бисер в декоре буковинской народной одежды: типологические особенности (полевые исследования 2007–2008 гг.). В статье рассматриваются бисерные украшения и декорированные бисером компоненты народной одежды Буковинского Подолья и Буковинской Гуцульщины. Исследование

базируется на материалах, собранных автором во время искусствоведческих экспедиций 2007–2008 гг.

Ключевые слова: декор, бисер, украшения, народная одежда.

Summary. Olena Fedorchuk. On glass-beads in decor of traditional folk clothes of Bukovinians: typological peculiarities (expeditions on problems of art at 2007 and 2008). In the article are considered glass-beads ornamentations and decorated with glass-beads components of traditional folk clothes from Bukovinian Polisia and Bukovinian Hutzul land. This study is based upon materials collected by the author during scientific expeditions on problems of art at 2007 and 2008.

Key-words: dйcor, glass-beads, ornamentations, traditional folk clothes.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Північна Буковина – один з найдавніших ареалів бісерного декору народної ноші українців. На буковинських теренах бісерні матеріали – бісер, січка та склярус – знайшли широке застосування у виготовленні накладних прикрас та у вишиванні одягу.

Художні вироби з бісеру (як вид мистецтва) планово досліджуються у відділі народного мистецтва Інституту народознавства НАН України (м. Львів) у рамках наукового проекту “Історія та теорія українського декоративного мистецтва: видова специфіка”. Серед основних завдань проекту – проведення комплексних мистецтвознавчих експедицій з подальшою апробацією результатів на наукових конференціях та у публікаціях з проблем теорії, історії та художніх особливостей українського декоративного мистецтва.

Упродовж 2007–2008 рр. відділом народного мистецтва ІН НАНУ були здійснені дві комплексні мистецтвознавчі експедиції, які працювали в селах Заставнівського, Хотинського, Вижницького та Путильського р-нів Чернівецької обл. (Буковинське Поділля та Буковинська Гуцульщина).

Аналіз останніх досліджень. Бісерний декор народного одягу українців згадується багатьма етнографами та мистецтвознавцями [1]. Зокрема, про декорування бісером буковинської народної ноші найбільше відомостей подано у публікаціях Ярослави Кожолянко, Георгія Кожолянка та Мірри Костишиної [2; 3; 4]. Однак, спеціальної мистецтвознавчої праці, присвяченої бісерному декору буковинського народного одягу, поки що немає.

Постановка завдання. Упродовж XIX–XX ст. для різних комплексів буковинського народного одягу був властивим неоднаковий набір складових, виготовлених із застосуванням бісеру (січки, склярусу): накладних прикрас та компонентів вбрання. Експедиційні матеріали дали змогу виявити низку нових, невідомих мистецтвознавству відомостей та артефактів. Зокрема, на основі польових джерел стало можливим дослідження типології компонентів народної ноші, виготовлених із застосуванням бісеру, що походять з двох осередків: Буковинського Поділля та Буковинської Гуцульщини. Знання типології художніх виробів з бісеру, прикметної для різних комплексів буковинського народного одягу, дозволить скласти повніше бачення автентичних мистецьких процесів.

Стаття виконана за планом НДР Інституту народознавства НАН України.

Виклад основного матеріалу.

Найдавнішими народними витворами з бісеру (січки) на теренах Північної Буковини стали накладні прикраси, що були вагомою складовою святкового народного одягу XIX – першої половини XX століття. З кінця XIX ст. бісерні матеріали почали також використовувати як орнаментальні вкраплення у тканин і вишитий нитками декор наміток і сорочок. Із 1930-х років відомі перші спроби оздоблення компонентів вбрання (сорочок, безрукавок, поясного одягу) лише бісером (січкою). Піку популярності вишивання одягу бісером набуло упродовж 1940–80-х рр.

Накладні прикраси.

Найпоширенішою в Україні давньою оздобою було **монисто** – набрані в разок однакові або різні за розміром та кольором намистинки. Набираючи бісер в разки, виконували прикрасу з декількох (дев’яти і більше) низок. У селах Буковинського Поділля та Буковинської Гуцульщини таку прикрасу, за найменуванням матеріалу, найчастіше називали “пацьорки”, “пацерки” (бісер), “грустали”, “хрустали (скляні намистини). У ході мистецтвознавчих експедицій 2007–2008 рр. самих прикрас типу монисто не виявлено. Утім, мониста з бісеру в народному одязі буковинців фіксують численні фотоджерела кінця XIX – початку XX ст., зокрема й ті (з XX ст.), що були виявлені під час експедиції як родинні фото та експонати музеїв.

Особливою популярністю відзначалися бісерні прикраси з орнаментальною структурою, виготовлені у техніках вишивання, нанизування та ткання. Найдавнішими були геометричні композиції, які первісно виконували у техніках нанизування та вишивання, а з XX ст. також у техніці ткання. З поширенням у практиці буковинських майстринь техніки ткання на бісерних оздобах стали з’являтися ще й геометризовані рослинні композиції.

Розповсюдженою бісерною оздобою буковинського народного одягу був **гердан стрічковий** – “йордан”, “гьордан”, “дьордяник”, “усьорок”, що широко побутував на Буковинському Поділлі та Буковинській Гуцульщині до 1970 х рр. включно. У середині XX ст. буковинки надавали перевагу стрічковому гердану, яким прикрашали шию.

У ході експедицій 2007–2008 рр. вдалося розшукати всього три автентичні нашійні стрічкові гердани (один із с. Веренчанка Заставнівського р-ну та два із с. Малий Дихтинець Путильського р-ну). Усі прикраси мають композиції з геометричних мотивів (ромб, зигзаг), виконані технікою ткання (Іл. 1).

Пошастило також знайти кілька світлин, на яких зафіксовані дівчата в народному вбранні та нашійних стрічкових герданах; найпізніші світлини походять із 1970-х рр. (хутір Фошки коло с. Сергії Путильського р-ну). Фотоінформація підтвердила повідомлення респондентів про границю часового простору бісерних оздоб народного одягу.

Терени Північної Буковини були одним з осередків побутування, окрім як нашійних, також і нагрудних стрічкових герданів. Це стверджують експонати збірок з мистецьких музеїв Чернівців, Києва, Львова. Проте під час недавніх

експедиції респонденти про такі оздоби майже не згадували, що може вказувати на відносно раннє (середина ХХ ст.) зникнення стрічкових герданів, якими прикрашали груди.

Водночас, від жителів Північної Буковини ми неодноразово чули про використання стрічкових герданів у декоруванні головних уборів. Зокрема, упродовж ХІХ–ХХ ст. стрічковими герданами оздоблювали головні убори дівчат. Так, інформатори із сіл Заставнівського р-ну часто повідомляли про побутування короноподібного головного убору нареченої, декорованого бісерними стрічками – “капелюшиння” (у с. Погорілівка – “кода”). На традицію увінчувати голову нареченої убором з бісерними стрічками ще й нині можна натрапити у селах Чуньків, Погорілівка, Брідок. Новітні головні убори своїм декором значно відрізняються від відомих у мистецтвознавчій літературі артефактів кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Зокрема, від середини ХХ ст., як підтверджують експедиційні знахідки, бісерний декор на “капелюшинні” стали виконувати у техніці вишивання стібком півхрестик (первісно – у техніці нанизування, або вишивання “уприкріп”). Зміни у технології виготовлення бісерних стрічок супроводжувалися й змінами в характері орнаментики. Геометричні форми мотивів (ромбів, розет) поступилися місцем геометризованим рослинним (заквітчаним галузкам та гірляндам). Замість кількох бісерних стрічок на головний убір стали накладати лише одну широку стрічку, декор якої доволі одноманітний. Зокрема, найновіші капелюшиння прикрашають надто схожі між собою бісерні вишиванки, що мають однотонне тло й біло-рожево-червоні та, зрідка, біло-сині квіти з зеленими пагонами. Бісерний матеріал на творах другої половини ХХ ст. (найчастіше січка) має значно крупніші розміри, аніж на виробах початку ХХ століття (переважно бісер). Унаслідок цього бісерна стрічка головного убору втратила ювелірну витонченість (Іл. 2).

На відміну від Буковинського Поділля, на Буковинській Гуцульщині побутували інші дівочі убори. Так, у Вижницькому р-ні ще у середині ХХ ст. дівчата носили “накісник” – бісерну стрічку, нашиту на вовняну тасьму й прикрашену вовняними китицями (“гушками”) [5]. А у селах Путильського р-ну – “чільце” з латунних деталей. У ХХ ст. мосяжники стали додатково оздоблювати такий убір бісером, лелітками та дрібними квіточками із вощеного кольорового паперу. Сучасне побутування традиції виготовлення та уживання “чільця” у ході експедиції 2008 р. зафіксувати не вдалося. Так само не вдалося розшукати у гуцульських селах виготовлений з бісеру “накісник”.

Традиційним головним убором буковинських парубків був солом’яний або фетровий капелюх (“крисаня”). На Буковинському Поділлі, як підтвердили інформатори, крисані часто декорували стрічковими герданами, пір’ям диких та одомашнених птахів або ж ковилою. Водночас, на Буковинській Гуцульщині почути про бісерні гердани для чоловічих капелюхів не вдалося. Респонденти запевняли, що для гуцулів більш звичним було прикрашали парубочий убір тканинами або сплетеними з різнобарвних вовняних ниток стьожками,

багатоколірними “гушками” та “трясунками” (букетиками, виготовленими з кінської волосіні, бісеру й леліток), а також барвистим пір’ям.

Відомим атрибутом святкової народної ноші буковинців початку – середини ХХ ст. був **гердан розетковий** – “йорданик”, “йордан”, “гьордан”, “усьорок”. Цей тип нагрудних бісерних оздоб поширився в українському народному одязі буковинців як художньо-виразне доповнення жіночого та чоловічого одягу. З-поміж інших, буковинські розеткові гердани вирізнялися довжиною – розеткова частина досягала пояса. Виготовляли таку прикрасу у техніці нанизування або ткання. Давніші твори мали виключно геометричну композицію. На творах 1930–70-х рр. (у музейних колекціях) можна відшукати окрім геометричної, також геометризовану (з мотивом завітчаної галузки) композицію. На жаль, виявити автентичні розеткові гердани під час експедицій 2007–2008 рр. не вдалося, водночас, інформатори засвідчили їхнє широке побутування.

Знаною бісерною прикрасою буковинок Поділля та Гуцульщини була **силянка однодільна**. Місцеві жителі називали таку оздобу: “ковнір”, “силєнка”, “йордан”. Розшукати вдалося усього чотири прикраси, виготовлені майстринями у 1960–80-х рр. Вони походять із гуцульських сіл: Самакова (дві оздоби), Конятин та Малий Дихтинєць Путильського р-ну. Виконані силянки технікою нанизування у спосіб на декілька ниток (одна оздоба) та на одну нитку (три оздоби) (Іл. 3).

У ході експедицій у Заставнівському (2007 р.) й Путильському (2008 р.) р нах зрідка інформатори згадували про чоловічу нагрудну прикрасу типу **котильон**, що побутувала на буковинських теренах у першій половині ХХ ст. На Заставнівщині така оздоба носила назву “вівсьорок” чи “вівсьорочок”. На Путильщині траплялося чути назви “котильон” та “вістончик”.

Мешканці Буковинського Поділля іноді повідомляли, що прикрасу типу котильон (найбільш відому як нагрудну оздобу) чоловіки підвішували до пояса, а от жителі Путильщини таке використання котильонів заперечували, стверджуючи, що “котильони” чи “вістончики” носили лише на сорочці або хутряній безрукавці з лівого боку грудей.

Водночас, у ході експедиції 2007 р. (Буковинське Поділля) не вдалося підтвердити інформацію про бісерну прикрасу для чоловічого капелюха – **квітку** (у формі шестикутника), яка ще у середині ХХ ст. побутувала у рівнинній та передгірній зонах Буковини [3, с. 276]. “Квітку” із Заставнівщини можна побачити у фондах Чернівецького обласного музею народної архітектури та побуту [6] та у приватних колекціях Івана Снігура та Ольги Колодій. Гадаємо, що сучасники не пригадують бісерної “квітки” для капелюха, бо, як тип накладних прикрас з бісеру, вона вийшла з ужитку однією з перших.

Доволі пізно – у середині ХХ ст. – в чоловічому вбранні стала з’являтися нанизана, вишита, або ткана з бісеру, або січки (як також вишита нитками) **краватка**. Недовго, упродовж 1950–80-х рр., та все ж, ця бісерна оздоба була доволі поширеним атрибутом святкового чоловічого одягу. Найчастіше про бісерну краватку згадували інформатори з Буковинської Гуцульщини. Проте

віднайди самі артефакти вдалося лише на Буковинському Поділлі у селах Погорілівка та Брідок Заставнівського району.

У середині ХХ ст., коли й краватка, у святковому чоловічому вбранні деяких сіл Буковинського Поділля та Буковинської Гуцульщини з'явилася накладна **манишка**, яку викроювали з полотна та вишивали бісером (січкою). Зокрема, про вишиті бісерними матеріалами манишки повідомляли респонденти у селах Мосорівка Заставнівського р-ну (“нагрудник”), Селятин (“пазуха”) та Шепіт Путильського р-ну (“платва”). Вишита бісером (січкою) манишка прямокутної форми з округлим (прямокутним) вирізом та двома петельками у верхній частині кріпилася до гудзиків, розташованих біля коміру сорочки. Орнаменти таких накладних виробів мали прямі аналогії з узорами вишитих нитками чи бісером манишок чоловічих сорочок (геометричні і рослинні композиції).

Невід’ємним атрибутом народної ноші був пояс. **Пояс з бісеру** прийшов на зміну тканим з вовняних ниток “крайкам” та “баяркам”, водночас отримавши власну назву – “пояс з бісеру”.

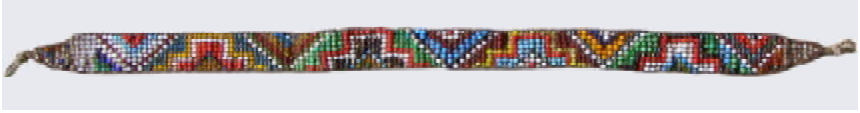
Побачені на теренах Буковинського Поділля твори можна умовно поділити на дві групи. Першу групу складають широкі пояси (9,5–12 см завширшки) з лляної або конопляної тканини, вкриті суцільною вишивкою січкою та бісером (села Погорілівка, Брідок, Мосорівка Заставнівського р-ну). Композиція вишита стібком півхрестик; має синьо-блакитне тло, основний мотив – зелена галузка або гірлянда з біло-рожево-червоними квітами. Датуються ці схожі між собою твори 1960–70-ми роками. Одягають їх до тканих смугастих або квітчастих горбаток. Іл. 4.

Друга група поясів – це дещо вужчі паски (до 7 см) викроєні зі щільної фабричної (переважно вовняної) чорної тканини і прикрашені вишивкою склярусом, січкою та бісером (села Чуньків, Погорілівка, Брідок, Мосорівка, Дорошівці Заставнівського р-ну). На чорному тлі тканини стебловим швом вишиті зелені галузки або гірлянда з різнобарвними квітами та пуп’янками. Такі пояси виготовляли у 1970–90-х роках. Носяться вони разом із опинкою (“катрінцею”) виконаною з тих самих матеріалів що й пояс.

Про побутування вишитих та тканих з бісеру поясів доводилося чути й від респондентів з Буковинської Гуцульщини. Але повна відсутність артефактів унеможливило з’ясування особливостей їхньої художньої структури.

Не довелося на теренах Буковинської Гуцульщини натрапити й на **черес** (або бодай згадку про нього), прикрашений вставками тканини, вишитої бісерними матеріалами, хоча такі артефакти можна відшукати у мистецьких колекціях України [7].

Інформатори ні разу не згадали про гердан кутовий, гердан хрещатий, селянку дводільну, кризу, монисто обплетене та язик [8]. Це підтверджує відому нам, завдяки опрацюванню музейних збірок, інформацію про відсутність у народному одязі буковинців цих типів бісерних прикрас. А от нечасті згадки про типові для Буковини бісерні оздобы вказують на поступове згасання традиції (як результат – втрата знань), яке почалося у середині ХХ століття.

Лл. 1. Гердан стрічковий “йордан”. Бісер, січка, нитки, тканиня. 1960-ті рр.,
с. Малий Дихтинець Путильського р-ну Чернівецької обл.,
майстриня – Тодосійчук С.Ю.

Лл. 2. Дівочий головний убір “кода”. 1970–80-ті рр.,
с. Погорілівка Заставнівського р-ну Чернівецької обл.

Лл. 3. Сіянка одnodільна. Бісер, нитки, нанизування на 8 ниток. 1960-ті рр.,
с. Самакова Путильського р-ну Чернівецької обл.

Іл. 4. Пояс. Полотно, січка вишивання півхрестиком. 1970-ті рр., с. Брідок Заставнівського р-ну Чернівецької обл., майстриня – Делей М.І.

Іл. 5. Намітка “рушник”. Фрагмент. Лляні та бавовняні нитки, бісер, перебірне ткання, вишивання, в’язання гачком. Початок ХХ ст., с. Мосорівка Заставнівського р-ну Чернівецької обл.

Іл. 6. Сорочка жіноча, вишита “плечиками”. Фрагмент. Полотно, січка, бісер, нитки, вишивання півхрестиком, в’язання гачком. 1950 р., с. Самушин Заставнівського р-ну Чернівецької обл., майстриня – Крисько А.Д.

Компоненти одягу. Найбільше інформації (усних повідомлень та артефактів) стосовно вишитого бісером (січкою, склярусом) одягу вдалося відшукати у селах Поділля. Натомість респонденти з Гуцульщини значно рідше згадували про вишивання бісерними матеріалами.

Бісер у вишивці одягу Буковинського Поділля почав використовуватися майстринями вже у другій половині XIX ст. Спершу це були лише орнаментальні вкраплення у вишитих нитками жіночих сорочках та тканих намітках, відомих на Буковинському Поділлі під назвою “рушник”.

Традиційно “рушник” ткали із лляних та бавовняних ниток, створюючи перебірним тканням вишукані візерункові композиції. На рубежі XIX–XX ст. у деяких районах Північної Буковини намітки стали також дооздоблювати вишивкою бісером (зрідка січкою) і лелітками, а ще – на краях виробу – мереживом (“корункою”), вив’язаним гачком з кольорових ниток. Зафіксувати “рушники” з бісерним доповненням пощастило у селах Буковинського Поділля: Василів, Мосорівка Заставнівського р-ну та Перебиківці й Колінківці Хотинського р-ну. Всі вони мають бісерний декор у вигляді мотивів-елементів: крапок, рисок, квадратів, рідше – колечок, хрестів, які органічно вписані в будову орнаментальної смуги, витвореної перебірним тканням (Іл. 5).

Водночас, на Буковинській Гуцульщині таке явище як намітки з бісерним доповненням було взагалі невідоме.

Найбільшого розвою вишивка бісером набула в оздобленні сорочок. **Сорочка**, надивовижу сміливо декорована бісерною вишивкою, є добре відомим явищем буковинського народного мистецтва 1930–80-х рр.

Перші спроби використання бісеру у вишивці жіночих сорочок спостерігалися на Буковинську Поділлі у II половині XIX ст., коли традиційний для того часу декор уставкової сорочки-морщанки поповнився об’ємно-кольоровими вкрапленнями з дрібних скляних намистинок як також леліток.

У 1930-х рр. на Буковинську Поділлі поряд із сорочками, вишитими нитками, стали все частіше з’являтися й сорочки, вишиті січкою та бісером. З поширенням нових матеріалів укорінюється лаконічніша орнаментальна композиція та впроваджується вишивання півхрестиком (для бісерних матеріалів). Про особливості виробів середини XX ст., можемо судити аналізуючи експедиційні знахідки – дві додільні тунікоподібні сорочки, вишиті дрібненькою січкою та бісером. Перша – зі с. Погорілівка (виготовлена у 1930-х рр.), інша – зі с. Самушин (виготовлена у 1950 р.). Обидва убори мають круглий виріз горловини та неглибокий пазушний розріз. Вишитий декор розташований: навколо розрізу та смугами обіруч розрізу (“плечики”), на стику наплічних швів, унизу рукава і подолом сорочки. Оснований мотив – гірлянда з трояндами, в колориті переважають темні відтінки. Навколо горловини, пазушного розрізу, краєм рукава, а також подолом – мереживо з кольорових ниток, вив’язане гачком. Художня структура таких творів бездоганна з огляду на продумане розташування декору, невеликі розміри, вишукані форми та стриманий колорит орнаментальних мотивів (Іл. 6).

Упродовж 1960–70-х рр. барви вишивки на сорочках з Буковинського Поділля змінюються – темну палітру витісняє світла яскрава тональність. Все більше з’являється сорочок, декорованих січкою та бісером. Основними мотивами бісерної вишивки сорочок стають трояндові та виноградні гірлянди й галузки.

У 1960–70-х рр. в Заставнівському р-ні Чернівецької обл. продовжують побутовати тунікоподібні сорочки з круглим (рідше – прямокутним) вирізом горловини та пазушним розрізом. І у вишивці нитками, і у вишивці бісерними матеріалами декор розташовували ідентично. Усі сорочки мали вишивку навколо пазушного розрізу, яку зазвичай обрамляли орнаментальними смугами-”плечиками”, розмішеними обіруч горловини. Ці орнаментальні смуги, вузькі, або широкі, укладалися на спину й простягалися через плечі на груди, досягаючи лінії талії. Варіативнішою була нарукавна вишивка: декор могли розташовувати у верхній та нижній частині рукава; на плечах, у верхній та нижній частині рукава; або ж рукав вкривали суцільною вишивкою. У перших двох випадках рукав прикрашали орнаментальні смуги, в останньому – стрічковий орнамент поєднували з розлогою галузкою, що підіймалася з нижньої частини рукава та займала більшу його частину. Пишно вишиті бісером (січкою) “святошні” сорочки навколо горловини, внизу рукава та долом сорочки доповнювали вив’язаними з бісеру (січки) “корунками”, у той час як скромніше декоровану одіж прикрашало мереживо з кольорових ниток. Цікавою особливістю таких “корунок” (з ниток або бісерних матеріалів) була їхня неоднаковість: мереживо навколо горловини, внизу рукава та долом сорочки за шириною, кольором та технічним орнаментом було різним.

У кінці 1960-х років у Заставнівському р-ні Чернівецької обл. стали входити в моду тунікоподібні сорочки з трикутним вирізом горловини (без пазушного розрізу) та виложистим комірем у формі спарених трикутників. Комірець обрамляв виріз горловини лише в її нагрудній частині. Основний декор таких сорочок називався “вінок”, бо замкнена в коло розкішних розмірів завітчана гірлянда, як вінок, повністю огортала горловину: накривала верхню частину спини, плечі, розложисто лягала на груди, досягаючи лінії талії. Комірець вишивали дещо дрібнішими формами мотиву завітчаної галузки. Так само галузка з квітами та пагонами була незмінним мотивом декору рукава. Для вишивання сорочки “вінком” використовували значно більше бісеру (січки), аніж для декорування сорочки “плечиками”, тому її вишивка створює враження декоративної переважаності. Цей галасливий ефект дещо послаблюється, коли ансамбль народного одягу з сорочкою “вінком” завершують ткани з темної вовни (а не вишиті яскравим бісером) горбатка та боярок. (Іл. 7).

Під час експедиції 2007 р. траплялося чути й про декоровані бісером чоловічі сорочки. Пощастило віднайти й сам твір у с. Ворничани Хотинського р-ну (терени так званої Руської Буковини). Це сорочка, вишита січкою та бісером майстринею Колісник Парасковією Емануїлівною (1922 р.н.) у 1960-х роках, що має манишку та виложистий комір, оздоблені мотивом завітчаної гірлянди.

Як свідчили інформатори, вишивання бісерними матеріалами жіночих та чоловічих сорочок було відоме також у гірських осередках північної Буковини. Зокрема, майстрині з Вижницького та Путильського р-нів виготовляли такі твори у 1950–70-х рр. Серед знахідок – всього шість (чотири жіночі та дві чоловічі) сорочок, з яких лише два артефакти (с. Виженка Вижницького р-ну) укладаються в рамки місцевої творчості 1950–70-х років. Проте, чи є ці вишиті бісером сорочки проявом місцевої творчості, а чи художнім запозиченням сказати ми не можемо.

У III четверті XX ст. в комплексі народного жіночого вбрання Буковинського Поділля побувала вишита бісером (січкою) нижня спідниця – “підьтічка”. Її вбирали одночасно із сорочкою без “підьтічки” (“станком”). Спід “підьтічки” майстри прикрашали нешироким стрічковим орнаментом, вишитим бісером (січкою), і підточували бісерною “корункою” – таким самим був, переважно, й декор нижньої частини додільної сорочки, в якій “станок” і “підьтічка” становили єдине ціле.

Скромнішим і без обрамлення бісерною “корункою” було оздоблення чоловічих штанів “портяниць”. Про декоровані бісером святкові “портяниці”, у селах Заставнівського р-ну, ми чули неодноразово, але натрапити на саму пам’ятку пощастило лише раз – у шкільному краєзнавчому музеї с. Погорілівка. “Портяниці”, що датуються серединою XX ст., внизу холош прикрашені неширокою завітчаною гірляндою, вишитою бісером та січкою півхрестиковим стібком.

Упродовж II половини XX ст. на Буковині вишивкою бісером, січкою та склярусом оздоблювали також жіночий поясний одяг, що прийшов на зміну тканим з вовняних ниток “опинці” та “горбатці”.

На Буковинському Поділлі нове вбрання одержало назву “катрінця”. Нову одноплатову одіж попервах виготовляли на старій основі. Серед “катрінців” зустрічаються вироби, вишиті бісерними матеріалами на старій смугастій чорній “горбатці”. Згодом для “катрінці” стали використовувати чорну вовняну тканину. Декор “катрінці” перегукуються з орнаментом сорочки, вишитої бісером (січкою) в один і той само час, проте його не можна назвати аналогічним. Так на “катрінцях”, переважають надто стилізовані, неначе вписані в форму кола, квіти-розети, тоді як на більшості сорочок 1960–80-х рр. панують квіти з невимушеними обрисами. Відмінною в обох випадках є й технологія виготовлення бісерного декору. На сорочках вишивка виконується січкою та бісером (глянцевий та матовий) стібком півхрестик, а на “катрінцях” – склярусом й бісером (переважно дзеркальний матеріал) стебловим швом. Важливі нюанси в декоративну структуру творів вносять, звичайно ж, і загальне тло виробів: на сорочках воно біле, а на “катрінцях” – чорне. (Лл. 8).

На жаль, майже не вдалося зібрати інформацію про поясний жіночий одяг, оздоблений бісерними матеріалами, що побутував у другій половині XX ст. на теренах Буковинської Гуцульщини. Зафіксовані дві “опинки” з бісерним декором із сіл Самакова та Малий Дихтинець Путильського р-ну, мають не

місцеве походження. Самаківська “опинка” була придбана у 1970-х рр. поза межами Путильського району. А дихтинецька – виконана майстринею Тодосійчук Є.Ю. у 1970 р. за взірцем запозиченим у с. Кам’яна Сторожинецького р-ну Чернівецької обл.

Ще одним компонентом вбрання, для декорування якого у ХХ ст. використовувалася вишивка бісером, січкою, склярусом (у вигляді вкраплень), стала хутряна **безрукавка** (“кептар”, “кожух”, “кожушок”). Такі декоровані вишивкою різнобарвними вовняними нитками та, іноді, дооздоблені бісерними матеріалами чи лелітками безрукавки побутували на Буковинській Гуцульщині. Зокрема, два автентичні “кожухи”, на яких поєднано вишивку нитками та бісерними матеріалами, зафіксовано у селі Малий Дихтинець. За повідомленням власниці (Тодосійчук Є.Ю., 1931 р.н.) виготовлені вони у 1930–40-х рр. місцевими майстрами. Кроєні безрукавки з білої шкіри, краєм обшиті чорним смушком, паралельно до якого розташовано різнобарвний рослинний декор, вишитий вовняними нитками та прикрашений у першому випадку вкрапленнями склярусу, а у другому – леліток і бісеру.

Висновки. Отже, під час експедиційних досліджень було встановлено, що упродовж кінця ХІХ–ХХ ст. у селах Буковинського Поділля та Буковинської Гуцульщини бісерні матеріали використовувалися у виготовленні накладних прикрас та у вишиванні компонентів вбрання.

Виготовлення накладних прикрас з бісеру (січки) тривало до середини ХХ ст., потім воно стало повільно занепадати. Зокрема, на Буковинському Поділлі побутували гердан стрічковий (прикраса шиї, грудей, дівочих та парубочих головних уборів), гердан розетковий, силянка однодільна, котильон, квітка, краватка, накладна манишка, пояс. Водночас, на Буковинській Гуцульщині із перелічених типів не зустрічалася прикраса для парубочого капелюха – квітка. Зате буковинським гуцулам, на відміну від жителів рівнинних районів, був відомий черес, прикрашений вставками тканини, вкритої бісерною вишивкою.

Відмінності локальних комплексів вбрання проявлялися й у особливостях використання таких типів прикрас як стрічковий гердан та котильон. Зокрема, на теренах Буковинського Поділля стрічкові гердани значно частіше, ніж на Гуцульщині, використовували для оздоблення парубочих капелюхів. Особливістю чоловічого комплексу вбрання буковинських подолян було й відмінне використання котильонів: на теренах Буковинського Поділля їх могли носити і на грудях, і на поясі, тоді як на Гуцульщині котильони були лише нагрудною прикрасою.

Окремою цариною народного мистецтва Північної Буковини була вишивка одягу, в якій упродовж ХХ ст. цілком успішно паралельно існувало вишивання нитками і вишивання бісерними матеріалами.

Особливо багатою на вишитий бісером, січкою та склярусом декор була народна ноша Буковинського Поділля, в якій бісерні матеріали знайшли використання в оздобленні наміток “рушників”, сорочок, нижніх спідниць “підьтічок”, опинок “катрінців”, штанів “портяниць”. Музейні збірки,

Іл. 7. Буковинка у сорочці, вишитій “вінком”. Платно, січка, бісер, вишивання півхрестиком. 1970-ті рр., с. Самушин Заставнівського р-ну Чернівецької обл., майстриня – Бурдейна В.А.

Іл. 8. Опинка “катрінця”. Чорна вовняна тканина, склярус, січка, бісер, вишивання стебловим швом. 1970-ті рр., с. Чуньків Заставнівського р-ну Чернівецької обл., майстриня – Вальчук М.І.

відомості, опубліковані в науковій літературі, та експедиційні матеріали, зібрані авторкою, переконують розглядати вишивку бісером на Буковинському Поділлі як художньо виразне явище народного мистецтва.

Значно менше компонентів одягу, для декорування яких використовувалися бісерні матеріали, побутувало у селах Буковинської Гуцульщини: сорочки та опинки. Іноді вкрапленнями з бісеру, січки чи склярусу доповнювали вишитий вовняними ниткам декор хутряної безрукавки. Вишивання бісером у гуцулів, загалом, було менш поширеним, аніж у подолян. Та й з'явилося воно лише у 1950-х рр., найімовірніше, як наслідок бісерної вишивки сусідніх пригірських теренів Буковини. Зокрема, віднайдені артефакти переважно вказують на такі художні запозичення.

Висновки. Зважаючи на скупість літературних відомостей та джерел (музейні колекції та авторські польові матеріали) вважаємо недоречним вишивання бісерними матеріалами на теренах Буковинської Гуцульщини розглядати як повноцінне мистецьке явище, ознаки якого мали б проявитися у художньо виразних рисах місцевих творів, а також їхній масовості.

Література та примітки:

1. Федорчук О. Бісерний декор ансамблю українського народного одягу: стан дослідження проблеми // Мистецтвознавство. – Львів: Спілка критиків та істориків мистецтва, Інститут народознавства НАН України, 2008. – С. 117-128.
2. Кожолянко Я.І. Буковинський традиційний одяг. – Чернівці: Саскатун, 1994. – 262 с.: іл.
3. Кожолянко Г.К. Етнографія Буковини: У 3-х т. – Чернівці: Золоті литаври, 1999. – Т. 1. – 384 с.: іл.
4. Костишина М.В. Український народний костюм Північної Буковини. – Чернівці: Рута, 1996. – 192 с.
5. Чернівецький обласний художній музей, інв. № Т-1205.
6. Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту ін. № ПР-36.
7. Чернівецький обласний державний музей народної архітектури та побуту, інв. № ОДВ-1063.
8. Інформацію про типологію українських народних оздоб з бісеру див. у пр.: Федорчук О. Українські народні прикраси з бісеру. – Львів: Свічадо, 2007. – 120 с.: іл.

Надійшла до редакції 2.04.2009